

Aalders, G. H., *Operatie Safehaven. Kruistocht tegen een vierde rijk* (Amsterdam: Boom, 2006, 432 blz., €29,50, ISBN 90 8506 252 7).

Operatie Safehaven is het verhaal van een wereldwijd web dat de Duitse industriële kartels sponnen, de pogingen van de Amerikaanse regering om die netwerken bloot te leggen én de inspanningen van de Amerikaanse trusts om dat te dwarsbomen.

Op 10 augustus 1944 kwamen de Duitse topindustriëlen en nazi-bonzen in een geheime vergadering bijeen. Centraal stond de vraag hoe ze de Duitse dochterbedrijven, die over alle continenten waren verspreid, voor confiscatie konden behoeden. Ook na de Eerste Wereldoorlog was de Duitse industrie er al in geslaagd in het buitenland ‘ondergronds’ door te werken. Nederland was een van de landen die als wijkplaats dienden. De geallieerde inlichtingendiensten kregen spoedig lucht van de Duitse plannen. Om voor altijd af te rekenen met het gevaar van een Vierde Rijk, werd ‘Operatie Safehaven’ geboren. Doel was het opsporen en vernietigen van het Duitse economische oorlogspotentieel, waar ook ter wereld. Achter de schermen deden Amerikaanse concerns echter hun best om de operatie te dwarsbomen, bang als ze waren dat hun nauwe banden met de Duitse (oorlogs)industrie aan het licht zouden komen.

Een onthullend boek, dat zich – zoals president Roosevelt ooit zei over de geschiedenis van IG-Farben – laat lezen als een detective. *Operatie Safehaven* beschrijft minutieus hoe bedrijven uit Duitsland economisch verweven raakten met bedrijven in geallieerde en in neutrale landen. Dit gebeurde al na de Eerste Wereldoorlog en het stond op het punt te gebeuren toen de geallieerden poogden in te grijpen. Gerard Aalders is bij uitstek de man om een onderwerp als dit bij de kop te nemen, gezien de eerdere publicaties van zijn hand. Na boeken als: *Berooid*, *Eksters* en *Roof* was dit een logische stap. Aalders was dan ook bij onderzoek voor eerdere publicaties op het bestaan van Safehaven gestuit.

Zijn onderzoek, dat doorloopt in de koude oorlog, toont eigenlijk aan dat voor grote bedrijven een oorlog slechts een vervelende onderbreking was van hun *business as usual*. Het toont eveneens aan dat de wereldeconomie al heel lang dusdanig met elkaar vervlochten is dat oorlogen, verkiezingen of regeringswisselingen slechts rimpelingen zijn op de doorgaande tijdslijn van de internationale handel.

Operatie Safehaven is een spannend jongensboek. Het is een spionagethriller. Safehaven is namelijk op vele fronten uitgevochten. Binnen de VS waren de meningen over de economische inrichting van het naoorlogse Duitsland nogal verdeeld, reden was de angst voor het communisme. Net als in andere sectoren van de Duitse samenleving heeft de denazificatie bij bedrijven niet of nauwelijks plaatsgevonden als gevolg van het ontstaan van de koude oorlog. Een economisch sterk West- Duitsland was belangrijk voor Amerika. Als bij een kip of ei-discussie doemt ook de vraag op of Operatie Safehaven mislukt is omdat men uit angst voor het communisme de Duitse economie gespaard heeft, of heeft het mislukken van Operatie Safehaven de gespannen

verhoudingen tussen Stalin en het westen juist verslechterd? Feit is dat men in het Kremlin al in de laatste fase van de oorlog de voormalige bondgenoot, maar natuurlijke vijand, het kapitalistische westen, steeds meer zag toegroeien naar de vijand, Duitsland.

Het antwoord op deze vraag is niet zonder meer te geven, maar dat was ook niet het doel van Gerard Aalders. Hij heeft een boek geschreven over materie die goeddeels nog niet in deze vorm beschreven was en hij heeft dat gedaan op een manier die de lezer tot nadenken stimuleert, ook over de huidige staat van de wereldeconomie en de globalisering. Gezien de ophef die er is ontstaan met de publicatie van het boek *Gomorra*, van de Italiaan Roberto Saviano, over de verwevenheid van de officiële economie met de illegale economie van de maffia, in de streek rondom Napels, is duidelijk dat de officiële economie vuile handen heeft. Toen, met 'zwarte' regimes, thans met zwart geld.

Paul Hendriks

Eltink, I., *Erasmus-Rezeption zwischen Politikum und Herzensangelegenheit. Dulce bellum und Querela pacis in deutscher Sprache im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert* (Dissertatie Nijmegen 2006, Amsterdam, Utrecht: APA-Holland universiteitspers, 2006, xii + 470 blz., €64,-, ISBN 90 302 1278 0).

Hoe leest men een tekst? Wat begrijpt de lezer ervan en wat treft hem het meest? Wanneer de tekst wordt vertaald, hoe dicht wil en kan de vertaler dan bij de oorspronkelijke tekst blijven? Zulke vragen behandelt dit Nijmeegse germanistische proefschrift aan de hand van twee beroemde werken van Erasmus. Nu eens niet de *Lof der zotheid*, maar diens twee latere, politiek geladen publicaties: het adagium ‘Dulce bellum inexpertis’ (‘Oorlog is aange-naam voor wie hem niet heeft meegemaakt’, vanaf 1515 in de *Adagia* te vinden en in de moderne editie van de *Opera Omnia Erasmi* uit 1999 als adagium 3001 gepubliceerd), en het daarop voortbordurende, zelfstandige geschrift *Querela pacis* (*Klacht van de vrede*, 1517). Hier maant Erasmus tot vrede terwijl hij die christenen, in het bijzonder vorsten, die zich toch aan afkeurens-waardig geweld schuldig maken, aan de schandpaal nagelt. Daarbij gaat hij de vraag naar de mogelijkheid of onmogelijkheid van een rechtvaardige oorlog niet uit de weg. De auteur geeft in haar eerste, inleidende hoofdstuk een adequaat en verhelderend overzicht van de wording van Erasmus’ opvattingen omtrent de politieke en theologische problematiek rond oorlog en vrede. Ook bespreekt zij daar de verspreiding van diens geschriften over dit thema. Vier Duitse vertalingen/bewerkingen van ‘Dulce bellum inexpertis’ worden vervolgens in detail besproken: één uit de zestiende, drie uit de zeventiende eeuw. Daarbij gaat zij kort in op de contemporaine denkbeelden over het vertalen uit het Latijn in de volkstaal. Daarna volgt een uitvoerige behandeling van de Duitse vertalingen van het adagium en van *Querela pacis* vanaf 1521. Terecht wijst de auteur er op, dat deze uit het Duitse Rijk afkomstige vertalingen inzicht kunnen verschaffen in het actuele denken over oorlog en vrede aldaar in turbulente tijden: de godsdiensttwisten eerst, de Dertigjarige Oorlog en de Noordse Oorlog later. Zij betwijfelt bovendien of Erasmus’ werk inderdaad zo weinig door middel van vertalingen in het Duitse Rijk is gereciperd als wel wordt beweerd.

Ulrich Varnbülers *Der Krieg ist lustig dem unerfarnen* (1519) was het eerste grotere werk van Erasmus dat in het Duits beschikbaar kwam. Varnbüler was een kennis van de schrijver. Zijn redelijk getrouwe vertaling verscheen op een tijdstip waarop weliswaar Luthers optreden in het Duitse Rijk voor onrust zorgde, maar de oorlog tussen de keizer en de koning van Frankrijk nog niet hervat was. In 1607 verscheen een nieuwe, hier en daar licht geactualiseerde vertaling onder het pseudoniem Fridericus Cornelius von Friedensberg. Daar het pseudoniem (nog) niet is opgelost, is niet vast te stellen waarom de vertaler juist dit werk heeft uitgekozen. Dat Erasmus’ oproep tot vrede hem aansprak is duidelijk, maar zijn mogelijke andere beweegredenen blijven duister. Daarentegen is de context van Caspar Meußlers *Schöne und nachdenkliche*